

ANNA KOCIOŁEK-PĘKSA

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

WŁADYSŁAW PĘKSA

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

„W soczewce historii” – rzecz o burzliwych przemianach prawa cywilnego w Czechach i Polsce, na przykładzie regulacji dotyczących pobytu gościa hotelowego

Abstract

“In the Lens of History” – How a Turbulent History of Changes in Civil Law in the Czech Republic Influence the Regulations Governing the Stay of a Guest in a Hotel

The paper deals with changes in civil law after reestablishing independent state in 1918 on the comparative background of Poland and the Czech Republic. The example is a legal regulation of the lease of a hotel room. Hiring a hotel room is obviously not only connected with tourism but existed in wider context of the legal system and within such system is subjected to changes and evolution. The authors briefly outlined how the civil law system in the Czech Republic and Poland changed after 1918. The starting point in 1918 in both countries was partly similar – in one country several different legal systems co-existed. However, the desire to unify and reform - and finally to codify - the civil law in both countries has led to evolution in different directions. In this way, the authors try to explain why, currently, the way of regulating the issue of renting a room in a hotel is completely different in the legislation of the Czech Republic and Poland. The current Czech Civil Code includes a detailed regulation of renting a hotel room and treats it as a separate type of a contract. The Polish Civil Code does not contain such a contract. It is treated as an unnamed contract (*contractus innominatus*) – a contract that is possible according to the principle of freedom of contract, but which is not uniformly regulated by law. The reasons for such a different approach to an identical type of contract are connected with history.

Keywords: tourism, contract for renting a hotel room, tourist law, civil law codification, legal history, Central European legal history

Słowa kluczowe: turystyka, umowa najmu pokoju hotelowego, prawo turystyczne, kodyfikacje prawa cywilnego, historia prawa, historia prawa Europy Środkowej

Jednym z najsłynniejszych literackich przedstawień „turysty” (*sui generis*) jest niewątpliwie postać dobrego wojaka Józefa Szwejka¹, który przemierzał drogi naddunajskiej monarchii w czasach ciężkich i niespokojnych, a szczególnie jest pamiętany, gdy na piechotę podążał² w kierunku Czeskich Budziejowic³. Oczywiście, dobry wojak nie był klasycznym przykładem turysty, ponieważ wraz z porucznikiem Lukaszem, którego był ordynansem, pierwotnie miał się tam udać koleją, ale z powodu bezzasadnego użycia hamulca bezpieczeństwa został wysadzony na stacji Tabor. Jak to często w życiu bywa, pomimo iż od nieznanego i współczującego mężczyzny otrzymał pieniądze na nowy bilet, Józef Szwejk spożytkował je w inny sposób, tj. przepijając owe pieniądze⁴, a w dalszą drogę udał się już pieszo. Rzecz jasna, opis perypetii bohatera opierał się na doświadczeniach samego autora powieści, Jaroslava Haška, który był wielkim obieżyświatem i zamiłowanym turystą i przemierzał bezdroża monarchii zarówno przed wybuchem Wielkiej Wojny, jak i w jej trakcie⁵. Po dobrym wojaku oraz jego literackim ojcu pozostanie oczywiście pomnik trwalszy niż ze spiżu, a komuś zainteresowanemu kulturą prawną i dawniejszym praktycznym wymiarem funkcjonowania prawa w społeczeństwie może się nasunąć pytanie, jak dawniejszy system prawny regulował pobyt rozmaitych turystów czy obieżyświatów w gospodach i hotelach (jeżeli oczywiście mieli ochotę i pieniądze, by z nich skorzystać). Pytanie to bywa tym ciekawsze, że stanowi znakomity punkt wyjścia do porównania regulacji stosowanych w rozmaitych krajach, ale też okazuje się wspaniałą soczewką, w której odbija się skomplikowana historia prawa Europy Środkowej – owej „krajiny Trzech Słońc” (ponieważ w ciągu ostatniego tysiąca lat poddana była wpływom trzech wielkich kręgów cywilizacyjnych: łańcińskiego Zachodu, grecko-prawosławnego Wschodu oraz islamskiego Południa – gdyż od XIV w. do czasów współczesnych istotną rolę odgrywało imperium Osmanów, którego spadkobiercą jest dzisiaj Turcja). Jej mieszkańcy, przynależący do wielu etnosów i licznych konfesji, poddani byli wpływom rozmaitych imperiów reprezentujących owe ośrodki cywilizacyjne.

Jako że omawianie całego ustawodawstwa regulującego prowadzenie i funkcjonowanie hotelu lub pensjonatu w ciągu ostatnich 200 lat w tej części Europy przekraczało by ramy opracowania, proponujemy, Drogi Czytelniku, aby wybrać uroczy kraj naszych południowych sąsiadów oraz jedno osobne zagadnienie, którym jest umowa – stosunek

¹ J. Hašek, *Losy dobrego żołnierza Szwejka czasu wojny światowej*, tłum. A. Kroh, Kraków 2017, s. 816.

² Por. „idźcie w świat z myślą wesołą i z sercem lekkim a radosnym. Umieście ocenić piękno krajobrazu ozdobionego rowami strzeleckimi. Piękne to i wysoce interesujące. Na dalekiej obczyźnie czuć się będącicie jak w okolicy dobrze wam znanej czy może nawet jak w wiosce rodzinnej. Z uczuciem wzniosłym ruszyście w strony, o których już stary Humboldt pisał: «Na całym świecie nie widziałem nic wspanialszego nad poczwągą Galicję»”. D. Szatańska, *Jak Dobry Wojak Szwejk*, „Turystyka Online”, <http://www.turonline.pl/wycieczki/110-jak-dobry-wojak-szwejk.html> (dostęp: 1.04.2017).

³ Tom drugi pt. *Na froncie*.

⁴ J. Hašek, *Losy...*, s. 239–326.

⁵ Owocem tych peregrynacji były między innymi humoreski i opowiadania drukowane tuż przed wybuchem I wojny światowej przez czeską prasę, a które w polskim przekładzie ukazały się w 130. rocznicę urodzin pisarza: J. Hašek, *O Podhalu, Galicji i Piłsudskim. Szkice nieznanne*, tłum. A.D. Kamińska, Warszawa 2013, s. 178.

zobowiązaniowy regulujący pobyt gościa(turysty) w hotelu, i na jego przykładzie pokazać przemiany prawne ostatnich lat.

Obecnie obowiązujący polski kodeks cywilny z 1964 roku nie reguluje osobno i szczegółowo kwestii pobytu gościa hotelowego w hotelu. Stosunek prawny między podmiotem prowadzącym hotel – jako formę zawodowej i zarobkowej działalności – a gościem hotelowym jest treścią umowy nienazwanej o charakterze zbliżonym do najmu, będącej w zakresie treści praw i obowiązków stron umową kombinowaną, gdyż obejmuje równoległe kilka świadczeń przynależących do różnych typów umów. Charakter prawny umowy hotelowej regulowanej w k.c. z 1964 r. jest zatem sporny w literaturze przedmiotu i stosować do niej należy odpowiednie przepisy prawa cywilnego o umowach w ogólności⁶. Polski kodeks cywilny (k.c.)⁷ reguluje jedynie zasady odpowiedzialności oraz prawo zastawu, przedawniania roszczeń etc. ze strony podmiotów zarobkowo utrzymujących hotele lub zakłady podobne. Jest to przy tym nawiązanie do art. 538–544 dawnego Kodeksu zobowiązań⁸, który ujmował regulację tej materii w identyczny sposób. Zarówno dawna, jak i obecna judykatura⁹ nakazuje zaliczać do zakładów podobnych do hoteli domy wczasowe, a nawet zakłady zdrowotne, wyłącza natomiast z tej kategorii biwaki, hotele studenckie czy noclegownie lub schroniska prowadzone z pobudek filantropijnych albo w celu charytatywnym.

W odniesieniu do przedstawionego i omówionego powyżej zakresu przedmiotowego regulowanej materii należy wskazać, iż podejście aktualnego ustawodawcy czeskiego jest zasadniczo odmienne od stanowiska ustawodawcy polskiego. Otóż czeski kodeks cywilny¹⁰, tzw. nowy z 2012 r. w tytule 2 części 2 rozdziale 3 podrozdziale 6 „Ubytování” (zakwaterowanie [w hotelu]) w paragrafach 2326–2331 normuje osobny typ umowy związany ze świadczeniem tego rodzaju usług. To odmienne podejście nawiązuje do konstrukcji zastosowanej w poprzednio obowiązującym dawnym kodeksie cywilnym, jeszcze czechosłowackim („Starý občanský zákoník”¹¹) – tam także w części 8 tytule 11 znajduje się podrozdział oznaczony „Smlouva o ubytování” (paragrafy 754–759) normująca osobny typ umowy nazwanej. Jednakże pozorna kontynuacja starej konstrukcji jest złudzeniem. O ile bowiem unormowania polskiego k.c. odnoszące się do zobowiązań są w mniejszym lub większym stopniu kontynuacją i nawiązaniem do przedwojennego k.z., o tyle w przypadku Czech sytuacja okazuje się zasadniczo odmienna. Odmienność ta związana jest z całkowicie inną historią ewolucji prawa zobowiązań i szerzej – ustawodawstwa obejmującego prawo cywilne w Czechosłowacji aż do roku 1989.

⁶ M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, wyd. 4, Warszawa 2012, s. 112 i n.; J. Gospodarek, *Prawo turystyczne w zarysie*, Bydgoszcz–Warszawa 2003, s. 336.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r., poz. 569).

⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598); obowiązywał on do wejścia w życie obecnego k.c., czyli do 1965 r.

⁹ Uchwała SN z dnia 5 marca 1971 r., III CZP 6/71, OSNCP 1971, nr 10, wyrok SN z dnia 16 marca 1948 r., KrC 62/48, „Państwo i Prawo” 1948, z. 8, s. 131 i n., wyrok z dnia 28 września 1956 r., 3 CR 800/56, OSN 1957, nr 2.

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Punkt wyjścia ewolucji prawa cywilnego na ziemiach Czech był bardzo podobny do ewolucji prawa cywilnego na ziemiach polskich – jeżeli przyjąć za ów punkt wyjścia kształtowanie się nowoczesnego, skodyfikowanego prawa cywilnego. Opowieść o kształtowaniu się czeskiego prawa cywilnego (a raczej o kształtowaniu się prawa cywilnego na ziemiach Czech) wypada zacząć od przypomnienia, że aż do 1918 r. ziemie obecnej Republiki Czeskiej, a potem Czechosłowacji, stanowiły część Przedlitawii w ramach monarchii habsburskiej (formalna nazwa tego państwa brzmiała Królestwa i Kraje w Radzie Państwa Reprezentowane – *Die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*)¹². Nie wymaga też szerszego przypominania, iż po 1620 r. w następstwie stłumionego powstania stanów czeskich (defenestracji praskiej) w państwie zapanował absolutyzm, a wraz z reformami XVIII w. stopniowo zanikały osobne dla Korony Czeskiej i wspólne dla jej ziem instytucje ustrojowe, a potem także odrębności prawne¹³. Tak zwana rekodyfikacja praw terytorialnych polegająca na wydawaniu spisów kodyfikacyjnych dla poszczególnych ziem Królestwa Czeskiego (osobno dla Czech, osobno dla Moraw, a osobno dla poszczególnych wręcz księstw na Śląsku) utrwałała do pewnego stopnia partykularyzmy między historycznymi ziemiami Czech. Z kolei następująca w XVIII w. unifikacja i modernizacja prawa w całej monarchii Habsburgów zacierała różnice między ziemiami Czech a resztą terytoriów monarchii¹⁴.

W zakresie prawa cywilnego w zachodniej części monarchii, po licznych wcześniejszych cząstkowych próbach kodyfikacyjnych, patentem nr 946 z 1811 r.¹⁵ wprowadzono ogólnoaustriacką kodyfikację prawa cywilnego materialnego – ABGB¹⁶. Pomimo prób nie został on ostatecznie wprowadzony na terenie węgierskiej części państwa – Zalitawii¹⁷. Ten zasadniczy dualizm systemu prawnego dawnych Austro-Węgier został niejako „odziedziczony” przez międzywojenną Czechosłowację. Ustawa z 1918 r. zwana zakonem recepcyjnym¹⁸ przyjęta 28 października postanawiała, iż dotychczasowy system prawny oraz ustanawiające go akty normatywne i rozporządzenia pozostają w mocy¹⁹. Co ciekawe, był to jeden z pierwszych aktów ustawodawczych nowego państwa – Czechosłowacji. Celem tego aktu było zapobieżenie (jak pisał jego główny autor,

¹² O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 224 i n.; W. Brauneder, *Die Verfassungsentwicklung in Österreich 1848 bis 1918* [w:] *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Hrsg. R. Urbanitsch, Bd. 8, Wien 2000, s. 118–120, 158–161; S. Grodziski, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772–1848*, Warszawa–Wrocław–Kraków–Gdańsk 1971; *idem*, *Ustrój polityczno-prawny Śląska austriackiego w latach 1742–1848*, „Studia Historyczne” 1967, R. 10, z. 1–2; O. Balzer, *Historia Ustroju Austrii w zarysie*, Lwów 1908.

¹³ L. Vojaček, K. Schelle, V. Knoll, *Zanik społecznych organu zemi ceske koruny* [w:] *ibidem*, *Ceske pravni dejiny*, Plzen 2010, s. 205.

¹⁴ *Ibidem*, s. 411–412.

¹⁵ Tak jest ten akt oznaczony w Czechach.

¹⁶ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch – Powszechna Księga Praw Cywilnych.

¹⁷ T. Gábriš, *Dočasne Súdne Pravídla Judexkurialnej Konferencie z roku 1861*, Bratislava 2014, s. 43–55; L. Vojaček, K. Schelle, 2.3.1.2. *Pravo v dobe Bachovskeho absolutizmu* [w:] *Pravni Dejiny na uzemi Slovenska*, Ostrava 2007, s. 186 oraz 2.3.1.3. *Judexkurialni konferencie* [w:] *Pravni Dejiny...*

¹⁸ Tzw. recepcni zakon: zakon č. 11/1918 Sb.

¹⁹ Dosłownie brzmiało to tak: „článek II. Vškeré dosavadni zemské i říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti”.

Alois Rašín²⁰) stanu „bezprawnego”, rozumianego jako brak jakiegokolwiek obowiązującego porządku prawnego w związku z ustaniem bytu polityczno-prawnego w postaci Austro-Węgier a powstaniem na tym terytorium nowego państwa. Co ciekawe, w polskiej historii prawa i polskiej kulturze prawnej w 1918 r. nie uważano za konieczne przyjmowania takiego aktu – uznano, że dotychczasowy porządek prawny obowiązuje automatycznie z uwagi na jego terytorialny charakter obowiązywania, mimo że w odrodzonej Rzeczypospolitej obowiązywało aż pięć odrębnych porządków prawnych. Konsekwencją owego „pluralizmu” systemu prawnego na terytorium jednego państwa (zarówno w II Rzeczypospolitej, jak i w międzywojennej Czechosłowacji) była w omawianym przykładzie sytuacja, iż gość hotelowy podlegał różnym przepisom, a tym samym stosowano wobec niego odmienną konstrukcję umowy hotelowej – w zależności od tego, gdzie akurat hotel się znajdował. Inne przepisy obowiązywały w czeskiej, a inne w słowackiej części kraju (oraz na terenie tzw. Rusi Karpackiej – dziś w granicach Ukrainy).

Sytuacja podobna do powyższej występowała w Polsce, z tym że systemów prawnych było jeszcze więcej. Praktyka prawnicza musiała sobie poradzić zaś z kolejnym wyzwaniem: obowiązywaniem formalnym przepisów, które w nowej rzeczywistości polityczno-prawnej nie miały już zastosowania lub stały się zbyt cenne (jak np. o dworze cesarza lub o sukcesji tronu)²¹. W powęgierskiej części Czechosłowacji było to bardzo złożone, ponieważ odrzucono tam *de facto* w październiku 1860 r. moc obowiązującą ogólnoaustriackiej kodyfikacji cywilnej przez przyjęcie, iż pozostaje w mocy dawny porządek prawny Węgier z 1848 r., a zaprowadzenie na Węgrzech w 1953 r. austriackiego prawa cywilnego nie wywiera skutków i nie ma mocy obowiązującej. Węgierskie prawo – zwłaszcza cywilne – było prawem w dużym stopniu opartym na zwyczaju i niespisanym, a jeżeli nawet stosowano źródła pisane, często pochodziły one ze średniowiecza, skutkiem czego w zdecydowanej większości nie odpowiadały wymaganiom nowoczesnej techniki prawodawczej²². Przyjęcie w 1918 r. zasady kontynuacji węgierskiego dotychczasowego porządku prawnego w słowackiej i karpato-ruskiej części nowego państwa oznaczało, że niepisane prawo zwyczajowe także tam będzie miało moc obowiązującą. Swoisty „separatyzm” kultury prawnej naszych południowych sąsiadów sięgał tak daleko, że nawet prawnicy (a więc specjaliści zajmujący się zawodowo tą działalnością i pracujący w jednej części państwa) nie znali nie tylko poszczególnych ustaw, ale nawet generalnych założeń systemu prawa obowiązującego w drugiej części państwa. Próby unifikacji nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, w konsekwencji ten cechujący się nadmiarem²³ i inflacją regulacji prawnych a jednocześnie multicentryczny system prawa był spójny jedynie w minimalny stopniu.

²⁰ Alois Rašín (1867-1923) – czeski i czechosłowacki polityk, ekonomista i prawnik. Zasłużony przy tworzeniu Pierwszej Republiki Czechosłowackiej. Członek pierwszego rządu Czechosłowacji, którego premierem był Karel Kramář. Autor tzw. Ustawy o utworzeniu niepodległego państwa czechosłowackiego (Zákon ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a. n. – Zbiuru prav i rozporządzeń państwa czechosłowackiego).

²¹ L. Vojaček, K. Schelle, V. Knoll, *Ceske pravni dejiny...*, s. 419.

²² T. Gábriš, *Dočasne Súdne Pravidla...*, s. 51–63.

²³ J. Guść, *System prawa w warunkach nadmiaru prawa [w:] System prawa a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, „Uniwersytet Szczeciński Rozprawy i Studia” 2008, t. 766 (692), s. 117–138.

System prawny I Republiki zaczął się dodatkowo komplikować po upadku państwa w wyniku konferencji w Monachium w 1938 r. W latach 1939–1945 powstało tam kilka „centrów działalności legislacyjnej”. W momencie powstania Protektoratu Czech i Moraw działalność legislacyjną w odniesieniu do terytorium Czech rozwinęły zarówno władze Protektoratu, jak i III Rzesza, dodatkowo działalność taką prowadziły tymczasowe władze emigracyjne w Londynie oraz organy utworzonego w 1939 r. niepodległego Państwa Słowackiego, jednocześnie zaś organy władzy Słowackiego Powstania Narodowego. Na szczęście dla klientów hoteli oraz innych uczestników cywilnoprawnego obrotu żadne z tych władz nie miały czasu, by ingerować na poważnie w ustawodawstwo dotyczące prawa cywilnego. Warto jednak przypomnieć, że w latach 1940–1945 obowiązywanie prawa słowackiego (a w zasadzie słowacko-węgierskiego) rozciągnięto także na terytorium, przyłączonych w tym okresie do Państwa Słowackiego, północnych skrawków Spisza i Orawy (tzw. polskiego Spisza i Orawy z lat 1920–1939). Przedstawiona sytuacja jest o tyle interesująca, iż właśnie tam – na ziemiach historycznych komitatów spiskiego i orawskiego – do 1918 r. obowiązywało zwyczajowe częściowo i niespisane prawo węgierskie w zakresie prawa cywilnego. W 1922 r. dla unifikacji z resztą ziem polskich rozciągnięto tam prawo obowiązujące w Galicji, czyli prawo austriackie skodyfikowane w ABGB z 1811 r. Tym samym trzeba uznać, iż na terenach Protektoratu Czech i Moraw oraz Państwa Słowackiego w zakresie prawa cywilnego utrzymano ów „czesko-słowacki” dualny system prawa będący w dużym stopniu „austriacko-węgierskim” systemem prawnym. A zatem dualizm konstrukcji źródeł systemu prawa pozostał.

Powojenna sytuacja prawna Czechosłowacji w pierwszym okresie również kształtowała się inaczej niż w sąsiedniej Polsce. Pomimo zmiany sytuacji międzynarodowej w Czechosłowacji nie doszło do konfliktu o legalność i legitymizację władzy (jak to było w Polsce między rządem w Londynie a komunistycznym rządem tzw. lubelskim reprezentowanym przez PKWN). Uznano nie tylko kontynuację państwowości czechosłowackiej z 1938 r. i moc obowiązującą Konstytucji Czechosłowacji z 1920 r., ale także „odnowienie” i kontynuację porządku prawnego Czechosłowacji oraz brak mocy obowiązującej przepisów prawa okresu niewoli i okupacji²⁴, a w czerwcu upoważniono rząd²⁵, by dokonał przeglądu i orzekł, które ustawy, dekrety i rozporządzenia opublikowane w dzienniku ustaw pozostają w mocy i obowiązują. Sprawa nie była jednak tak prosta, jak się wydawało *prima facie*, albowiem jednocześnie pozostały i zachowały kompetencje prawodawcze organy Słowackiej Rady Narodowej, która uznawała się za organ władzy odbudowanej Czechosłowacji i w swoich aktach deklarowała prawo wydawania aktów rangi ustawowej (w porozumieniu z Prezydentem Republiki) na obszarze Słowacji w imieniu restytuowanej Republiki Czechosłowackiej, chociaż organ taki nie był przewidziany w konstytucji z 1920 r. Ponadto Słowacka Rada Narodowa w kwestii restytucji porządku prawnego sprzed wojny oraz w sprawie utrzymania w mocy przepisów z czasu wojny i okupacji zajmowała odmienne stanowisko niż Prezydent Republiki ustalił w swoich ww. dekretach. Mianowicie w rozporządzeniu

²⁴ Tzw. Ustavni dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Sb.

²⁵ Ustavni dekret prezidenta republiky č. 22/1945 Sb.

z 21 kwietnia 1945 r. Słowacka Rada Narodowa uznała, że akty z czasu wojny pozostają w zasadzie w mocy obowiązującej, jeżeli to nie koliduje z duchem republikańsko-demokratycznym²⁶. To odmienne i mniej restrykcyjne stanowisko niż dekrety Prezydenta.

Brak zmian w prawie cywilnym ujmowanym jako całościowa kodyfikacja nie oznaczał całkowitego braku reform prawa cywilnego do roku 1950. Podobnie jak w Polsce reformy miały charakter dwutorowy, a nawet trzytorowy. Kodyfikacji nie przeprowadzono, ale przygotowane projekty i wypracowane wtedy idee niejednokrotnie wywarły wpływ na kodyfikacje po II wojnie światowej²⁷. Wydany w 1937 r. drukiem *Vladni navrh zakona, kterym se se vydava obcansky zakonik* wpłynął na redakcję kodeksu cywilnego z 1950 r. Drugim torem biegly cząstkowe zmiany, które ingerowały w prawo własności oraz znosiły ordynacje rodowe (feideikomisy), przygotowując podstawy do reformy rolnej. Rozbudowano również ochronę najemców – w austriackim prawie była ona bardzo ograniczona²⁸. W okresie Protektoratu Czech i Moraw (a także w Państwie Słowackim) wprowadzono postanowienia ustaw norymberskich III Rzeszy – łącznie z przepisami o „aryzacji” majątku – pod którą to nazwą kryły się grabież i wywłaszczenia bez odszkodowań. Trzecim kierunek zmian wynikał z dokonywanych już po II wojnie masowych i na ogromną skalę wywłaszczeń i nacjonalizacji majątku połączonych z reformami instytucji prawa cywilnego na skalę daleko większą niż stało się to w Polsce.

Po przejściu władzy przez komunistów w 1948 r. nastąpił okres dwuletnich głębokich i całkowitych reform systemu prawa cywilnego w Czechosłowacji²⁹. Rezultatem zakrojonych na szeroką skalę prac kodyfikacyjnych w rozmaitych dziedzinach była w zakresie prawa cywilnego „rekodyfikacja” prawa cywilnego zakończona wydaniem nowego kodeksu cywilnego (oraz kodeksu postępowania cywilnego) w 1950 r. – znane go w czeskiej literaturze jako tzw. středni kodex³⁰. Postanowienia tego pierwszego kodeksu były daleko bardziej radykalne niż analogiczne ustawy ujednociające prawo cywilne w Polsce w latach 1946–1950. Mimo to nie był to koniec prac nad „rekodyfikacją” prawa cywilnego w Czechosłowacji. Prawdziwie rewolucyjne zmiany przyniósł nowy (i obowiązujący aż do 2012 r.) Kodeks Cywilny – občansky zákoník č. 40/1964 Sb. Już středni kodex w zasadach ogólnych wprowadzał zupełnie nowe zasady prawa cywilnego: osłabienie prawa własności i ograniczenie katalogu przedmiotów-rzeczy, które mogą być przedmiotem własności osób fizycznych, preferowanie własności państwowej i uspołecznionej, przesunięcie prawnych form władania nieruchomościami w kierunku praw zależnych i użytkowania kosztem własności. W zasadzie zanikło prawo handlowe jako osobny dział systemu prawa. Ogromny chaos w stanie prawnym odnoszącym się do władania nieruchomościami wynikał ze zniesienia zasady *superficies*

²⁶ Nařízení č. 30/1945 Zb.n.SNř z 21 dubna 1945 o zakonodarne moci na Slovensku.

²⁷ L. Vojaček, K. Schelle, V. Knoll, *Ceske pravni dejiny...*, s. 450.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ K. Gottvald, cytowany przez podręczniki lider Komunistycznej Partii Czechosłowacji, wygłosił lakoniczny program reform systemu prawnego na posiedzeniu Komitetu Centralnego: „Trzeba zlikwidować nieakceptowalny stan, gdy obowiązują u nas ustawy z czasów Marii Teresy” – por. K. Schelle, V. Knoll, *Ceske pravni dejiny...*, s. 563.

³⁰ Zakony č. 141 oraz 142/Sb. 1950.

solo cedit. Równoległe ze středni kodexem wprowadzone ustawodawstwo dotyczące gospodarki i zarządzania mieszkaniem oraz o spółdzielniach mieszkaniowych dało początek państwowemu administracyjnemu zarządowi nad substancją mieszkaniową³¹. Nie tylko zaczęto stosować rozwiązania nadające zupełnie „oryginalny” (w pejoratywnym znaczeniu) kształt prawu własności, w połączeniu z podziałem własności na państwową, uspołecznioną i osobistą, prywatną, oraz odmiennymi reżimami prawnymi do nich się odnoszącymi, ale w Kodeksie z 1964 r. pojawiła się także nowa „socjalistyczna” struktura podziału prawa cywilnego. W praktyce również prawo zobowiązań stało się konstrukcją odnoszącą się do relacji między osobami fizycznymi oraz między tymi osobami a jednostkami organizacyjnymi. W stosunkach gospodarczych znikła nie tylko swoboda umów, ale i sama konstrukcja zobowiązania (zakładając, że istniała, lecz w zmienionej formie), które dla podmiotów gospodarki uspołecznionej funkcjonowały na szczególnych zasadach. Prawo gospodarcze i handlowe jako osobny dział prawa prywatnego w praktyce przestało istnieć.

W konsekwencji po listopadzie 1989 r. (po aksamitnej rewolucji) sytuacja w Czechosłowacji wymagała przeprowadzenia zmian w kodyfikacji prawa cywilnego w stopniu daleko większym, niż dokonano tego w Polsce w tym samym okresie. Po drobnych zmianach takiej rewolucji dokonano dwukrotnie: w 1991 r. jeszcze dla Czechosłowacji istniejącej jako jedno państwo (wspólne dla Czechów i Słowaków) oraz w 2012 r., gdy ostatecznie pożegnano socjalistyczny Kodeks Cywilny – mimo że wielokrotnie nowelizowany.

Powracam do głównego wątku opowieści: o dolach i niedolach regulacji umowy, którą musi zawrzeć turysta w hotelu. Kiedy tekst i konstrukcję umowy hotelowej opiszemy w kontekście historii kultury prawnej i porównamy sytuację w dwóch bliskich sobie państwach – reprezentujących tak podobne doświadczenia – to widać, że sam tekst przepisu wiele może nie powie, ale znaczący jest kontekst. W Polsce umowa hotelowa, zawsze obecna w drobnej działalności gospodarczej pensjonatów czy pokojów na wynajem w miejscowościach letniskowych, nawet za czasów socjalizmu, mogła pozostać nienazwana, ponieważ do niej stosuje się ogólne zasady zobowiązań, uporządkowany burżuazyjny charakter prawa cywilnego z jego wewnętrzną logiką instytucji wywodzących się jeszcze z prawa rzymskiego. Czeski przykład wyraźnie pokazuje inne doświadczenie: likwidacji i ograniczenia prawa zobowiązań i stosunków cywilnoprawnych osób fizycznych. Dzieje trudnej i nie zawsze udanej kodyfikacji w obu wspomnianych państwach były podobne: obowiązywało nieraz tak wiele rozbieżnych i odmiennych regulacji, iż spokojny sen gościa hotelowego był zapewne możliwy tylko dzięki temu, że o tym nie wiedział.

Kiedy jednak następnym razem przyjdzie nam dokonać tak drobnej czynności, jak skorzystanie z usług hotelu, pamiętajmy – nim zgasimy światło i zapadniemy w sen – ile dziesięcioleci skomplikowanej historii prawa cywilnego stoi za tak prostymi czynnościami życia codziennego.

³¹ Zasady hospodareni s byty a jinými místnostmi (zákon č. 110/1950 Sb.), zákon o družestvi bytové vystavbe – c. 27/1959 Sb. oraz zákon o opatření tykajících se některého soukromného domovního majetku – zákon č. 71/1959 Sb.